

Review

Forskning og dilemmaer i det inkluderende forældresamarbejde

Januar 2013

Et NUBU-projekt 2011 - 2012

Anette Nielsen, Doris Overgaard Larsen & Christian Quvang

Videncenterkonsulenter i Nationalt Videncenter for Inklusion og Eksklusion

Introduktion

Oktober 2019

Dette nu historiske review afspejler selvsagt ikke den aktuelle mængde af publicerede forskningsprojekter på området. Ikke desto mindre er der fortsat i fx tematiseringerne i dette review en række inspirationsmuligheder i forhold til selv af afsøge databaser mv. for relevant forskning, der vil give mening i forhold til den konkrete kontekst Inklusionshjulet inddrages i. Dermed ønsker vi 'god jagt' på information i nærværende review – suppleret med søgning i andre kontekster.

Forfatterne

Indholdsfortegnelse

1.0	Introduktion til dette review	3
2.0	Review; søgningen	4
3.0	Introduktion til fremlæggelsen af forskning mv. om inklusion og forældresamarbejde	6
4.0	Præsentation af forskningsresultater om inklusion og forældresamarbejde	8
4.1	Førskole området- en profession	9
4.2	Førskoleområdet – flere professioner	11
4.3	Skoleområdet - en profession	13
4.4	Skoleområdet - flere professioner	21
4.5	Forskning i teorier og begreber	25
5.0	Et 'katalog' af dilemmaer som afsæt til fortsat forskning i feltet	30
5.1	Dilemma # 1	30
5.2	Dilemma # 2	31
5.3	Dilemma # 3	32
6.0	Konklusion.....	33
7.0	Perspektivering	34
	Litteraturliste.....	35
	Bilag	36

Introduktion til review

Samarbejdet med forældre er en helt central opgave i velfærdsprofessioner som eks. lærere, pædagoger, socialrådgivere, sygeplejersker, psykologer. Med dette review og den bagvedliggende undersøgelse er det hensigten, dels at tilvejebringe et overblik over skandinavisk forskning i dette tema, dels at pege på en række mulige fremtidige felter, hvor der er behov for udvikling af nye praksisformer og nye didaktikker i forældresamarbejdet. I indsatsen for øget inklusion i velfærdsprofessionerne har det vist sig, at netop forældresamarbejdet er et afgørende omdrejningspunkt for indsatser i dagtilbud, skole mv., samtidig med at dette felt syntes at være et noget underprioriteret felt i professionsudøvelsen.¹ Andre præmisser for dette review i form af eks. EVA undersøgelser, KL undersøgelser, forskning udført af NVIE samt andre NVIE undersøgelser, er med til at definere vores udgangspunkt og har derved en vis indflydelse på vores forforståelse af- og raffineringen af søgekriterier.² I følge opdragsgiveren NUBU er opgaven, i følge beskrivelsen i projektansøgningen, at producere et overblik over relevant forskning i samarbejdet med forældre om inklusion for udsatte børn og unge formuleret i følgende forventning:

- *”Et review i artikelform, på baggrund af søgning i Nordiske undersøgelser og litteratur med flg. keywords (samt nærliggende begreber) Inklusion, udsatte børn og unge, sat sammen med forældresamarbejde (til brug for bl.a. NUBU andre oversigter)”.*

Dette fremkomne review er baseret på- og inddrager undersøgelser, forskning, empirisk forskning, aktionsforskning og praksisforskning publiceret indenfor de sidste fem år og dækker dermed perioden fra år 2007 til 2012. Artiklerne, der er omfattet af dette review, er geografisk og sprogligt afgrænset til alene at omfatte det skandinaviske sprogområde og dermed norske, svenske og danske databaser. Artiklerne kan referere til alle typer forskning; fra kvantitative til kvalitative, fra evidensbaserede til deskriptive osv. Reviewet er opbygget således:

Første afsnit er en præsentation af den søgeskabelon, der er rammerne for dette review – inklusiv en oversigt over de databaser, der er anvendt som grundlag for dette review.

I andet afsnit præsenteres den disposition, der har været styrende for hver eneste gennemgang af de relevante og udvalgte forsknings – og udviklingsprojekter. For at anskueliggøre dette fremlægges en matrice, der er en oversigt over samtlige udvalgte og relevante forskningsprojekter.

¹ Se eks. NVIE rapporten “Man skal handle før mælken bliver sur” og “Effekter af specialundervisningen.”

² In the [scientific literature](#), [review articles](#) are a category of [scientific paper](#), which provides a synthesis of research on a topic at that moment in time. A compilation of these reviews forms the core content of a 'secondary' [scientific journal](#), with examples including Annual Reviews, the Nature Reviews series of journals and Trends. Kilde: WIKIPEDIA.

Tredje afsnit er en præsentation af forskningsresultaterne tema for tema suppleret med en sammenfattende vurdering af, hvad der eventuelt ville være af behov yderligere forskning på netop dette specifikke område.

Fjerde afsnit er reelt et konklusionsafsnit, idet der her er fokus på konklusionerne i de fremlagte forskningsprojekter. Med afsæt i disse og med intentionen om at opnå en yderligere præcisering af opgaver i forbindelse med udvikling af forældresamarbejdet fremlægges væsentlige dilemmaer i forældresamarbejdet.

Dette review afsluttes med en kort overordnet konklusion vedrørende arbejdet med at skrive et review samt en efterfølgende lige så kort perspektivering.

1.0 Review; søgningen

For at gennemføre dette review har det været nødvendigt at tage en række drøftelser af, hvad det var, dette review skulle omfatte. Overvejelserne har været gennemført af de tre forfattere suppleret med en forskningsbibliotekar på flere møder. Overordnet set har overvejelserne været mange.³ At udarbejde et review indebærer pr. definition at producere en oversigt over relevante undersøgelser opbygget på flg. elementer:

- Have en klart fokuseret problemstilling styrende for søgningen
- Inddrage relevante typer undersøgelser
- Have velbeskrevne søgestrategier og søgekriterier
- Have overvejelser og begrundelser vedrørende hvilke undersøgelser, der ekskluderes.

Med hensyn til 'problemformuleringen' er denne det styrende grundlag for søgningen, og i dette NUBU projekt er formuleringen således:

- *"Et review i artikelform, på baggrund af søgning i Nordiske undersøgelser og litteratur med flg. keywords (samt nærliggende begreber) Inklusion, udsatte børn og unge, sat sammen med forældresamarbejde (til brug for bl.a. NUBU andre oversigter)".*

Med en 'problemformulering', der ikke kan være alt for omfattende, er det nødvendigt at præcisere, hvilke primære keywords og heraf afledte sekundære keywords, der skal udgøre søgeordene. Dette har ført frem til følgende primære ord sammenstilling:

inklusion/forældresamarbejde. Hertil kommer en række andre søgeord på de tre Nordiske sprog.⁴

Nedenstående valgte søgeord er resultatet af en yderligere udvælgelsesproces omfattende flere 'testkørsler', hvor helt centrale ord og sammenstillinger har været

³ De her fremførte overvejelser er baseret på kilder angivet i litteraturlisten – se denne.

⁴ For de enkelte begreber på dansk, norsk og svensk se bilag 1.

brugt med henblik på at få undersøgt anvendeligheden heraf. I danske databaser er der søgt på de danske ord, og tilsvarende er der søgt der med de samme ord oversat til svensk og norsk i disse landes databaser. Søgningen er foregået ved anvendelse af trunkering og Bollske operatorer. Søgningen er gennemført i perioden 1/1 2012 til 1/5 2012. De danske ord, kombineret med inklusion og eksklusion, der er søgt på, er:

- Udsatte børn og unge
- Forældresamarbejde
- Skole hjem samarbejde
- Dagtilbud samarbejde
- Socialrådgivning
- Sagsbehandling
- Socialt arbejde
- Familie
- Særlige behov

Afgrænsningen i søgeprocessen har relateret sig til det forhold, at der alene er fokuseret på forskningsresultater – altså undersøgelser, afhandlinger og disputater – hvorved artikler, bøger og antologier, der omhandler 'skole hjem samarbejde', ikke er medtaget. Helt konkret har søgningen omfattet følgende skandinaviske databaser:

Danske søgesteder

- Danske Universiteter som KU, RUC, SDU, AAU og Århus Universitet på disse institutioners respektive hjemmesider
- Danske Biblioteker: <http://bibliotek.dk/>
- SFI: <http://www.sfi.dk/>
- AKF: <http://www.akf.dk/>
- Socialstyrelsen: <http://servicestyrelsen.dk/>
- Campbell instituttet: http://www.sfi.dk/sfi_campbell-137.aspx

Norske søgesteder

- NORA: <http://www.ub.uio.no/nora/search.html>
- Bibsys: <http://www.bibsys.no/norsk/>

Svenske søgesteder

- DIVA: <http://www.diva-portal.org/smash/search.jsf>
- SwePub: <http://www.swepub.se/>
- Forskning.se: <http://www.forskning.se/>
- Nordisk: http://www.nb-ecec.org/skandinavisk-forskning-pa-dagtilbudsomradet?set_language=da

2.0 Introduktion til fremlæggelsen af forskning mv. om inklusion og forældresamarbejde

Med udgangspunkt i den ovenfor beskrevne indkredsning af søgeuniverset er der i selve bearbejdelsen af de udvalgte relevante undersøgelser gennemført en nøjere analyse af de enkelte 'hits' eller søgeresultater for så vidt muligt at få fastslået, hvilken type forskning der var tale om i hvert enkelt tilfælde⁵. I forhold til at fastlægge validiteten for de udvalgte undersøgelser er der i de udvalgte forskningsprojekter gennemført en registrering af forhold, der berører validiteten efter følgende model:

A. Genre:

- Undersøgelse
- Disputats
- Andet

B. Forskningstype:

- Teoriudvikling af begreber og fænomener
- Sektorforskning i praksis i velfærdsprofessionerne
- Tværsektoriel forskning i velfærdsprofessionerne
- Forskningsoversigt (review)
- Andet

C. Valideringen overordnet:

- Ekskluderer typer af forskning
- Inkluderer typer af forskning

D. Typer af forskning som eks.:

- Kvantitativ forskning
- Kvalitativ forskning
- Aktionsforskning
- Andet

E. Fokus i forskningsspørgsmålet:

- Mainstream (generelt i forhold til alle befolkningsgrupper)
- Etnicitet
- Urbanitet
- Handicap
- Andet

F. Resultater med relevans for NUBU forskningsprojektet om forældresamarbejde:

- Specifikt; forskning i relation til en defineret målgruppe i en specifik organisation i en bestemt sektor
- Generelt; forskning i relation til en global målgruppe institutionelt og sektormæssigt.

Denne kortlægning er baggrunden for udarbejdelsen af et kort resume vedrørende de undersøgelser - eller forskningsresultater, der ligger til grund for denne præsentation. Når der alene i dette review er fokus på de nordiske lande, er det ud fra den

⁵ Se bilag 2 for 'Notatark til NUBU review'.

betragtning, at forholdene indenfor det professionsfeltet på mange måder ligner hinanden. Fremlæggelsen vedrørende undersøgelser og forskning i inklusion og forældresamarbejde i Danmark (DK), Norge (N) og Sverige (S) i perioden 2007 – 2012 er tematiseret i fem kategorier markeret i venstre margin der er opdelt i to temaer markeret øverst i matricen og illustreret i nedenstående matriceoversigt:

	Individuelt samarbejde	Generelt samarbejde
Førskole området - en profession	Innhold og omfang av arbeid med flerkulturell og flerspråklig opplæring i barnehager i Finnmark (2009) <i>N</i>	Socialt udsatte børn i dagtilbud – indsats og effekt (2009) <i>DK</i> Talking about children’s resistance to the institutional order and teachers in preschool (2010) <i>S</i>
Førskoleområdet - flere professioner	Sprogstimuleringsindsatsen for tosprogede småbørn (2008) <i>DK</i>	
Skoleområdet - en profession	Velfærdsprogrammets specialundervisningsdel (2009) <i>DK</i> Hvem sagde samarbejde – et hverdagslivsstudie af skole – hjem – relationer (2012) <i>DK</i> Parental involvement in school: What promotes and what hinders parental involvement in an urban school (2007) <i>S</i> <i>Inkluderende skoler?</i> (2004) <i>N</i> Somaliere og norsk skole – Et studie av somaliere i Norge med særlig fokus på relasjoner mellom lærere og foreldre (2011) <i>N</i>	<i>Det gode skole-hjem-samarbejde med forældre i udsatte positioner (2012) DK</i>
Skoleområdet - flere professioner	eXbus – Exploring Bullying in Schools (2009) <i>DK</i> Man skal handle før mælken bliver sur (2011) <i>DK</i>	På tværs af familiearbejde og inklusion i skolen (2012) <i>DK</i>

Forskning i teorier og begreber		Deltagende integrerer individ och organisation – en teoretisk studie i integrationenes for-mer, mekanismer och proces-ser (2011) S Spaces, Mobilities and Youth Biographies in the NewSweden (2010) S Specialundervisningens forutsetninger, innsatser og resultater – situasjonen til elever med særskilte behov for opplæring i grunnskolen under Kunnskabsløftet (2009) N Elevvurdering og tilpasset opplæring. Hva betyr elevvurdering for tilpasset opplæring? Hva betyr skole-hjem-samarbeidet for tilpasset opplæring (2011) N Samarbeid hjem – skole: Bliver alle foreldrene inkludert? (2009) N
--	--	--

3.0 Præsentation af forskningsresultater om inklusion og forældresamarbejde

Forsknings - og undersøgelses temaer vil i det følgende blive fremlagt efter den ovenfor præsenterede matrice. Efter denne fremlæggelse følger en afsluttende sammenfatning og præcisering af, hvad der kunne være oplagte felter at igangsætte forskning eller undersøgelser indenfor. Temaerne, der strukturerer præsentationen, er:

- Førskole området- en profession
- Førskoleområdet – flere professioner
- Skoleområdet - en profession
- Skoleområdet - flere professioner
- Forskning i teorier og begreber

I det følgende vil disse temaer blive præsenteret tema for tema afhængig af om forskningen er med fokus på enten det direkte *individuelle* forældresamarbejde, eller det brede *generelle* forældresamarbejde. Hver enkelt præsentation afsluttes derefter

med en kort sammenfatning af aspekter, der kan føre frem til formuleringen af klassiske dilemmaer og oplagte felter for fortsat forskning.

4.1 Førskole området- en profession

En profession & individuelt samarbejde

I denne kategori af forskningsprojekter, med fokus på førskoleområdet og en enkelt profession, hvor der er tale om individualiseret samarbejde, indgår blot ét norsk forskningsprojekt. Dette forskningsprojekt er gennemført af Sidsel Germeten med titlen "*Innhold og omfang av arbeid med flerkulturell og flerspråklig opplæring i barnehager i Finnmark*" i 2009. Dette projekt er udformet som en kvantificeret spørgeskemaundersøgelse af børnehavederens opfattelse af, hvordan inklusion formuleret i institutionelle målsætninger omsættes i praksis. Hypotesen i denne undersøgelse er, at der er en direkte sammenhæng mellem lederens opfattelse af inklusion i forhold til, hvordan denne kan registreres i praksis. Forskningen er med fokus på etniske aspekter. Der er altså ikke i dette forskningsprojekt direkte fokus på det generelle forældresamarbejde, men projektet peger alligevel på flere relevante aspekter, der skal tages i betragtning i tilrettelæggelsen af forældresamarbejde i almindelighed. I et flerkulturelt og flersprogligt perspektiv er det interessant, at der, i forældresamarbejdet i forhold til forældre med anden etnisk baggrund end norsk, er en markant tendens til at forældrene 'eksotiseres', hvor forskellighed altså gøres til et særligt indslag i børnehavens praksis og dette i øvrigt primært ved særlige lejligheder.

Sammenfatning angående 'førskole området – en profession'

Med fokus på et professionsperspektiv, og her et lederperspektiv, er der gode grunde til at være opmærksom på, at aktiviteter i børnehaven, der måske var tænkt som inkluderende, i stedet kan komme til at fokusere på 'det særlige' og dermed virke ekskluderende. Denne undersøgelse, gennemført i en gruppe af ledere, understreger behovet for en præcisering af grundlæggende præmisser for forældresamarbejdet.

En profession & generelt samarbejde

Der er to forskningsprojekter, der indskriver sig i førskoleområdet i forhold til det generelle samarbejdsfelt, hvor flere professioner er involveret. Det drejer sig om en dansk (a) og en svensk (b).

a

Det danske forskningsprojekt er et sektorforskningsprojekt publiceret i en AKF rapport i 2009 med titlen "*Socialt udsatte børn i dagtilbud – indsats og effekt*" redigeret af Jill Melbye. Undersøgelsen er ret omfattende og dækker såvel kvantitative som kvalitative undersøgelser, dels på landsplan dels i ti udvalgte kommuner suppleret med en forløbsundersøgelse i ni udvalgte dagtilbud og belyser karakter, udformning og effekt af indsatserne i forhold til målgruppen. I målgruppen har der været fokus på tre

variable i form af 1)'familiale risikofaktorer og risikoadfærd', 2)'sociologiske faktorer' og 3)'kontekstuelle faktorer' i forhold til udsathed.

Generelt afspejler resultaterne af dette forskningsprojekt, dels den diversitet, der kan være i forhold til professionernes perspektiv på udsathed og dermed grundlaget for indsatser, dels et begyndende paradigmeskift i perspektiv og indsats med øget fokus på relationelle aspekter. På trods af disse nye gennembrud peges der også på de stadige dilemmaer, der knytter sig til vurderinger og begrundelser omkring eksempelvis iværksættelse af støtteforanstaltninger. I forhold til det aktuelle fokus for dette review og konteksten de fremtidige indsatsområder for NVIE og NUBO i dette felt er følgende konklusioner fra projektet relevante pejlemærker:

- Der er behov for fælles handleplanlægning og for at mødes på tværs af professioner
- Der er behov for at fælles begrebsapparat
- Der bør være mere fokus på den kontekst, barnet indgår i
- Der er behov for at forældrene ved mere om indsatsen overfor barnet
- Effektbegrebet må udvikles i dagtilbuddet.

b

Et andet relevant eksempel på et forskningsprojekt i denne kategori er svensk, gennemført af Ann-Marie Markström i 2010 og publiceret under titlen "*Talking about children's resistance to the institutional order and teachers in preschool*" i Journal of Early Childhood Research. I dette projekt, der er en del af et større forskningsprojekt, er der tale om en svensk empirisk baseret undersøgelse af et alment pædagogisk arbejdsområde i førskoleområdet med børn fra 1 til 5 år gamle med fokus på, dels hvordan de professionelle italesætter børns modstand mod 'social orden', dels hvilken form for modstand børn udviser i forhold til de professionelle, når disse temaer er på dagsordenen til forældre – førskolelærere og pædagog konferencer. Empirien udgøres af transskriberede båndoptagelser fra forskellige førskolelærere og pædagogers forældrekonferencer i den svenske førskole. Denne empiri er udsat for en diskursanalyse med fokus på centrale begreber som eksempelvis:

- Implicitte og/eller eksplicitte forventninger i forhold til det 'normale' ordentlige barn
- Det diskursive begreb, der her anvendes som redskab til analyse, er dels 'modstand' ('resistance'), dels børns modstand i forhold til aktiviteter mv. i den pædagogiske praksis samt i relationerne til de professionelle.

I forhold til resultaterne i denne forskning med relevans for NVIE og NUBU aktiviteter i forhold til indsatsområdet inklusion og forældresamarbejde er der først og fremmest en generel konklusion, der vedrører 'perspektiv':

- I dette projekt præsenteres en mulighed for at indtage et forældreperspektiv form af at 'opleve', hvordan det kan opleves at 'skulle' lytte til hvordan professionerne tolker ens barn. Her tilbydes altså et alter ego perspektiv.

Mere specifikt peger resultaterne i denne forskning på forskellige aspekter af de professionelles sprog, der er med til at definere og italesætte deres 'kategorisering' af barnet. Fem domæner, der kan relateres til udgangspunkt for modstand, kan være:

- Fysisk
- Social
- Sproglig
- Emotionel
- Afvisning

På baggrund af de fem kategorier konkluderes det, at professionelle på den måde i meget høj grad er 'medskabere' af såvel 'det gode barn', som 'det problematiske barn', der tilligemed kan være med til at definere eks. kønsspecifikke forventninger. Nok så relevant peger dette forskningsprojekt også på det forhold, at sproget kan bruges og bliver brugt til at disciplinere, ikke kun børnene, men også deres forældre.

Sammenfatning angående 'førskoleområdet – flere professioner og generelt samarbejde'

Perspektiverne i forhold til fremtidige forskningsprojekter er, at der i forhold til professionernes tilgang til det generelle forældresamarbejde må reflekteres over, dels hvilke perspektiver, der er betydende for hvilken baggrund og med hvilke resurser forældrene så at sige møder op med i denne samarbejdssituation, dels hvordan professionerne selv forstår og vælger at varetage forældresamarbejdet. I de her inddragede projekter er der flere aspekter og dilemmaer, der vil være oplagte fremtidige fokuspunkter. Således bliver der med resultaterne af disse projekter endnu engang understreget, at dialog mellem 'parterne' er en forudsætning for etablering af samarbejde i førskoleområdet. Set i et kontekstuel perspektiv omfattende tid og sted vil de samarbejdserfaringer, forældre gør i førskoleområdet og graden af fornuft, mening og transparens heri, formentlig få betydning også for samarbejdet eks. i skoleregii.

4.2 Førskoleområdet – flere professioner

Flere professioner - individuelt samarbejde

Der er her tale om en enkelt relevant kilde.

Forskningsundersøgelsen "*Sprogstimuleringsindsatsen for tosprogede småbørn*" daterer sig tilbage fra 2008 og vedrører sprogstimuleringsindsatsen i førskoleområdet i forhold til etnicitet, tosprogede småbørn og dermed væsentlige aspekter ved inklusion. Der er tale om en landsdækkende opfølgning og evaluering i forhold til en tidligere undersøgelse gennemført i 2001. Spørgeskemaundersøgelsen er gennemført i alle landets 98 kommuner og efterfølgende fulgt op af casestudies og kvalitative

interview med ledere, repræsentanter fra professionsuddannelserne og forældre i seks kommuner. Formålet med spørgeskemaundersøgelsen var at belyse:

- Status over kommunernes organisering og tilrettelæggelse af sprogstimuleringsstilbuddet efter § 4a
- Status af den oplevede effekt af sprogstimuleringen
- Udviklingen i sprogstimuleringens organisering og oplevede effekter i forhold til den tidligere undersøgelse fra 2002.

Resultatet af den kvantitative del af undersøgelsen understregede, at sprogstimulering havde bidraget til, at man i kommunerne havde fået et bedre samarbejde med forældrene, samtidig med at man i høj grad oplevede, at indskolingen af tosprogede børn var blevet bedre. Endvidere blev det understreget, at forældresamarbejdet blev set som en af de vigtige faktorer for succes – og samtidig kunne registreres som en af de største udfordringer. De kvalitative interview i de seks casekommuner viste, dels at forældreopbakning og forældrenes deltagelse var vigtige forudsætninger for succes i forhold til sprogstimuleringsindsatsen, dels at konsulenter og pædagoger på baggrund af en selvevaluering mente, at de kunne blive bedre til at fremme samarbejdet og dermed sprogindsatsen.

Ifølge undersøgelsen var en væsentlig udfordring kombinationen af forældrenes generelle svage resurser sammen med en mere eller mindre udtalt modvilje mod det danske samt i nogle få tilfælde konsekvenser af krigstraumatisering. I selve samarbejdsprocessen med forældrene peges der endvidere på flere specifikke kulturelle og sociale aspekter som faktorer, der giver udfordringer eller rummer dilemmaer for samarbejdet:

- Kulturforskelle i kommunikationen – man misforstår hinanden
- Kulturforskelle, der fx giver sig udslag i forskellige værdier, tabuer, opdragelsesnormer, opfattelser af hvad leg og læring er, osv.
- Kulturforskelle, der handler om at forældrenes og barnets baggrund og erfaringer, er vidt forskellige fra pædagogens.

Mere specifikt, men ikke mindre væsentligt, er nogle af de forhold, der kan være i spil i samarbejdsprocessen eks. i form af, at tilbuddet opleves som en 'straf', eller at pædagogernes berøringsangst i forhold til forældrene mht. italesættelse af forhold, som f.eks. traumatisering. Her bliver tydelighed, brug af tolke, konkret mundtlig information og deltagelse vigtig, ligesom tosprogede pædagoger i mange tilfælde kan spille en fremmede rolle, selv om de også kan indebære komplicerende aspekter.

Sammenfatning angående 'flere professioner – individuelt samarbejde'

I denne ene undersøgelse understreges de mange dilemmaer, der i særlig grad knytter sig til forældresamarbejde og inklusion, når etnicitet er en faktor. Dilemmaer og fremmedhed er grundlagsvilkår i etableringen af samarbejdsrelationer, der kan

være konfliktfyldte, fordi de er tæt knyttet til kulturelle - og personlighedsrelaterede aspekter ved menneskers selvforståelse. I dette felt kan 'forsvar' og 'angreb' nemt blive dagsordensættende, hvorfor transparens og kommunikation og tydeliggørelse af forventninger og krav bliver vigtige indikatorer for kvalitet og bæredygtighed i forældresamarbejdet.

4.3 Skoleområdet - en profession

En profession - individuelt samarbejde

Der er her tale om præsentationer af i alt fem referencer betegnet fra a til e.

a

Forskningsprojektet *"Velfærdsprogrammets specialundervisningsdel"* (2009) er en del af det strategiske program for velfærdsforskning, igangsat i 2004 udgivet i bogform i 2009. Fokus i forskningsspørgsmålet er primært på specialundervisning, men har inklusion som underordnet tema. Forskningsspørgsmålet bliver således en blanding af et fokus på både mainstream og handicap. Forskningsprojektet er sektorforskning og har karakter af at være en undersøgelse opbygget af følgende to hoveddele:

- Effektundersøgelse af indsatsen for elever med lettere vanskeligheder:
 - Delprojekt 1: Effektundersøgelse af indsatsen overfor børn og unge med lettere vanskeligheder
 - Delprojekt 2: Inkluderende pædagogik – intentioner og virkelighedens verden; et 'mixed methods' forskningsprojekt.
- Pædagogiske vilkår for elever i komplicerede læringsituationer:
 - Del 1: De 3 aktørperspektiver; elever, forældre og professionerne
 - Del 2: Læringsmiljøer for elever med nedsat funktionsevne
 - Del 3: Byggesten til god praksis.

Forskningsprojektet er multidisciplinært og bygger på, dels dokumentanalyse, kvantitativ og kvalitativ forskning designet som mixed methods, dels analysemetoder baseret på within case, within category og cross case. Analysemetoden til den del af undersøgelsen, der præsenteres her er "within case".

Der indgår mange forskellige datakilder i undersøgelsen. Datakilderne til den del af undersøgelsen, der vedrører forældresamarbejdet og fremlægges her, er fremkommet på baggrund af fokusgruppeinterviews med interviewere og observatører af forskellige forskere. Projektets formål var at tilvejebringe øget indsigt i- og viden om specialpædagogiske virkemidler i forhold til forskellige kategorier af elever. Projektets omdrejningspunkt er 26 elever og dataindsamlingen er baseret på de centrale aktørers perspektiver, hvilket vil sige de professionelles, forældrenes og elevernes, og disse perspektiver er iagttaget i forhold til tre dimensioner: 1) en tværkategoriel, 2) en inklusionsrelateret og 3) en læringsmæssig.

I forhold til temaet forældresamarbejde kan bl.a. følgende relevante resultater fremhæves:

- Det konkluderes, at forældre er mest interesserede i forhold til deres eget barn og ikke prioriterer klassefællesskabet særlig højt. Samarbejdet fungerer bedst, når lærerne fremlægger og anvender tydelige elevplaner og evalueringer af indsatserne i samarbejdet
- Forældrene forholder sig til deres eget barn og "advokerer" for dem i forhold til, at børnene får tilgodeset deres særlige behov. "Kamp", som metafor for oplevelsen at skulle samarbejde, synes centralt. Forældrene er mest kritiske overfor "systemet", mens de har et godt samarbejde med den enkelte lærer
- Forældrene er meget forskellige, og det afspejler deres valg af strategier overfor skolen, ligesom der er meget forskel på, om man kan etablere en ligeværdig relation til skolen – eller om barnets vanskeligheder anses for "selvforskyldt"
- Lærerne ser primært forældrenes uudnyttede ressourcer i forbindelse med lektielæsning.

Skolehjemsamarbejdet ligner i øvrigt det almindelige skolehjemsamarbejde, et samarbejde, der er baseret på forestillingen om "de gode forældre" – en forestilling, der vanskeliggør samarbejdet for den gruppe af forældre, der falder udenfor. Men for at forbedre skolehjemsamarbejdet peges der på, dels at forældre ikke bør 'ses' og behandles som en homogen gruppe, dels at en øget forældreinddragelse ikke bør føre til øget patologisering af forældrene, men tværtimod bør bygges på værdier som anerkendelse, respekt og tillid. Endelig understreges det, at etablering af et sådant reelt samarbejde ikke kan afvikles indenfor de typiske to årlige forældremøder, men må gives meget mere tid.

b

Dette forskningsbaserede studie, påbegyndt i 2006 og afsluttet i 2012, *"Hvem sagde samarbejde – et hverdagslivsstudie af skole – hjem – relationer"*, er gennemført af Karen Ida Dannesboe, Niels Kryger, Charlotte Palludan og Birte Ravn.

Forskningsprojektet har karakter af at være en undersøgelse af hverdagslivet med baseret på et normativt mainstream fokus set gennem- og med en kritisk analytisk erkendelsesinteresse. I forskningsprojektet er der gennemført kvalitative empiriske undersøgelser af skole - hjem relationer på flg. felter:

- 0. kl., hvor feltarbejdet strakte sig over skoleåret 2007 – 2008, og hvor forfatteren fulgte fem familier fra et københavnsk middelklassekvarter i deres hverdagsliv med vægt på de aktiviteter og overvejelser, der relaterede sig til skolen
- 6./7. kl., der tog udgangspunkt i et etnografisk feltarbejde fra nov. 2006 til juni 2007 og igen fra april til juni 2008. Undersøgelsen omfattede interview med 10 forældre, klassens 3 lærere, 5 gruppe interview med børn og 23 individuelle interview. Skolen ligger i et københavnsk middelklassekvarter

- 9. kl. med en kvalitativ interviewundersøgelse omfattende 62 elever foretaget i "kammeratskabsgrupper", hvor klasselærerne desuden også blev interviewet.

De fælles - og gennemgående forskningsspørgsmål for de tre forskellige studier var:

- Hvordan engagerer forældre, børn og unge sig i skole - hjem relationer, og hvilke betingelser for deltagelse og identitetsarbejde tilbyder den sociale og kulturelle organisering af samme?
- Med fokus på mainstream, hvilken betydning har det for etablering af -og vedligeholdelse af skole- hjem relationer, at familiernes aktører har varierende erfaringer, ressourcer, præferencer og prioriteringer?

Af relevante resultater for dette review kan følgende fremhæves:

- Lærere og ledere er ikke tildelt nogen større opmærksomhed i bogen. Ikke desto mindre kan nogle af resultaterne fra projektet medvirke til at belyse nogle af de dilemmaer, lærerprofessionen møder i forældresamarbejdet. Det er ambitionen, at studiet skal føre til drøftelser i praksisfeltet og dermed gerne forandringsmobiliseringer, hvor resultaterne ikke er givet på forhånd, men må opstå og udvikles lokalt
- Undersøgelsen viser, hvordan begrebet "kapital", "kapitalsammensætning", og "klasse" har betydning for, om og hvordan familier af professionerne kan ses som tilpasningsdygtige, tillidsfulde og ukritiske familier, der bakker op om skolen. Det handler tilsyneladende om at have nok af de kapitalformer, der i skolens optik anses for legitime og ønskelige. Undersøgelsen viser en meget begrænset strukturel og reel mulighed forældrekritik, ligesom lærerne i høj grad synes ubevidst at arbejde på at vedligeholde disse strukturer. Endvidere bliver lærernes kategoriseringer af børnene knyttet til kategoriseringer af forældrene
- Undersøgelsen viser endvidere, hvordan forældrene kan blive udpeget som hovedansvarlige for at fremme deres eget og børnenes engagement i forhold til skolen - og med afsæt i Foucaults magtbegreb beskrives - hvordan magt udfoldes i relationerne mellem skole, børn og forældre og hermed medvirker til at producere engagementsformer. Engagementsformer ses som et relationelt fænomen. Det eksemplificeres endvidere, at familierne ikke altid lever op til skolens forventning om familiernes engagement i skolen. I nyhedsbreve til forældrene bliver både børn og forældre mindet om børnenes opgaver og lektier, men det bliver sjældent ekspliciteret, hvordan forældrene kan tage hånd om børnenes lektier og skolearbejde i det hele taget. For nogle forældre er kravet om engagement i skolen både krævende og slidsomt, og både børn og forældre kan i den forbindelse opleve en følelse af utilstrækkelighed
- Endelig søger undersøgelsen at belyse 9. klasseelevernes egne selvoplevede erfaringer med -, og begrundede synspunkter på skole - hjem relationer. Her viser det sig, at de etablerede samarbejdsformer ikke levner plads til specifikt at medtænke den unge elevs perspektiv, og at man ikke medtænker hvordan denne unges resurser kan være aktiv og medskabende i forældresamarbejdet.

C

Denne reference vedrører doktorafhandlingen *"Parental involvement in school: What promotes and what hinders parental involvement in an urban school"* forfattet af Laid Bouakaz og publiceret i 2007. Doktorafhandlingen skal ses i en immigrationskontekst, idet doktoranden selv er arabisk indvanderer i Sverige og i afhandlingens 'Preface' begrundes dette som en vigtig baggrund for afhandlingens fokus. Et fokus, der også er udsprunget af interesse i temaerne; 'elevens indflydelse og deltagelse' samt 'betydningen af forældreengagement'. Afhandlingens fokus er med en tilgang fra kritisk teori at undersøge, hvilke faktorer der forhindrer forældreengagement i urbane skoler. Dermed er der fokus på teoretiske begreber som "økonomisk" -, "social" -, "kulturel" - og "symbolsk kapital" samt "habitus", "felt", "agent", "symbolsk magt", "symbolsk vold" og "autoritets begreberne" – alt sammen indskrevet i "doxa". Der er tale om sektorforskning i praksis i velfærdsprofessionerne, hvor disses 'stemme' bliver centrale elementer i forskningen. Forskningsprojektet har et multimetodologisk - men primært kvalitativt perspektiv baseret på en kritisk etnografisk tilgang, hvor samtaler med aktører som forældre og lærere er centrale informationskilder. Den empiriske dokumentation er baseret på observationer, lyd - og billedoptagelser. Ligesom der indgår brug af 'åbne' spørgeskemaer til lærerene og skolelederne. Forskningsprojektet er metodisk baseret på "participatorisk aktionsforskning", hvor forskeren så at sige levede med i forældres -, lærernes - og andre voksnes hverdagsliv. Der er gennemført 37 interview med disse aktører. Med et fokus på skole hjem samarbejdet er det primære fokus reelt etnisk, men der er tilligemed et mainstream perspektiv, idet elementer af dette forskningsprojekts resultater kan udfoldes til at omfatte andre grupper af forældre, der af den ene eller anden grund er marginaliserede. MEN hovedfokus er på etnicitet i et urbant perspektiv, idet empirien er 'produceret' i et udpræget forstadsmiljø i Malmø i Sverige. I resultaterne fremlægges hindrende og faciliterende aspekter i såvel et hjemme - som et skolefokuseret perspektiv, bl.a. i følgende fire temaer (her på engelsk): "Home-centered parental involvement", "School-centered involvement", "Hindrances to parental involvement" og "Teachers suggested strategies to overcome those hindrances". Sammenfattende peges der I resultaterne af denne forskning på følgende væsentlige aspekter:

- Forældresamarbejdet kan ikke realiseres alene på lærernes præmisser
- Lærerne synes generelt at forældre skal engagere sig mere i skolens virksomhed
- Forældrene skal være aktive i forhold til at beskytte deres barn i skolen, også hvad angår at fastholde og støtte den kulturelle identitet
- Supplerende aktiviteter på skolen såsom forældredrevne lektiecafeer anses som vigtig støtte
- Kulturelle, religiøse og socioøkonomiske forhold opleves ofte af lærerne som barrierer for samarbejde

- Set fra et forældreperspektiv skal viden og kommunikation udvikles for at etablere et mere kvalificeret samarbejde
- Skolen er ikke så tit et tema i forældrenes netværk
- Forhold udenfor skolen som bolig, arbejde mv. spiller i høj grad ind på forældrenes muligheder for at samarbejde med skolen
- For forældrene bliver problemer i skole – hjem samarbejdet let til endnu et aspekt i 'kampen' med det offentlige eller systemet
- 'Medicinen', der efterlyses, er eks. etablering af 'arbejdsfællesskaber' og fælles aktiviteter
- Den pædagogiske 'stil' i skolen udfordrer forældre på en sådan måde, at dette kan blive et negativt element i skole – hjem samarbejdet
- Tid er også en mangelvare, idet de professionelle har behov for at få tid til dialog og diskussion med forældrene, da det at opbygge positive relationer
- Læreres sproglighed, fremmedsproglige kompetencer og kulturelle viden spiller ligeledes en rolle i mødet mellem skole og forældre
- Det har betydning, at der er 'pædagogiske fyrtårne' på skolen, der er faste og vedvarende fikspunkter i samarbejdet.

Et overordnet perspektiv på en historisk udvikling i skole – hjem samarbejdet lanceres ligeledes i konklusionen, hvor der tales om et paradigmeskift i forældresamarbejdet, gående fra at være et 'partnerskab' i 50'erne, til i 90'erne at blive til et 'forbrugerskab' og en afsluttende konstatering af, at denne udvikling vil fortsætte i nye mutationer.

d

Høgskolen i Hedmark har i en Rapport nr. 14. 2004 med titlen *"Inkluderende skoler?"*, forfattet af Kari Nes, Marit Strømstad og Kjell Skogen, præsenteret casestudier fra fem skoler. Forskningsprojektet kan betegnes som kvalitativ sektorforskning i velfærdsprofessionskontekst – her lærerprofessionen. I rapporten præsenteres resultaterne fra casestudier vedrørende inklusion i skolen. Fem skoler er repræsenteret i rapporten; 3 'barnskoler' og 2 'ungdomsskoler'. Den mindste skole har under 100 elever og den største over 200. Rapporten er en delrapport fra evalueringsprojektet: "En vurdering av om innføringen av reform 97 har ført til at skoler har utviklet inkluderende praksis, sosialt, faglig og kulturelt". I en kommune har der været gennemført en delundersøgelse baseret på kvalitative casestudier gennem feltarbejde suppleret med klasserumsobservation, individuelle interview med skoleledere og gruppeinterview med elever, lærere og forældre. Forskningsspørgsmålet relaterer sig til et mainstreamperspektiv og dermed alle elevers deltagelse i faglige, sociale og kulturelle fællesskaber, der i rapporten diskuteres i relation til et sociokulturelt perspektiv på læring. Inklusionsperspektivet gælder alle og er altså mainstream, men situationen for flere grupper af udsatte elever, så som elever der modtager specialundervisning og såkaldte minoritets elever med anden etnisk baggrund, diskuteres særskilt i rapporten.

I en sammenfattet og kort præsentation af resultaterne i relation til temaet forældresamarbejde skal det fremhæves, at der kan konstateres store forskelle de 5 skoler imellem, selvom den geografiske afstand mellem skolerne er lille. Forældrene ser overvejende positivt på samarbejdet med skolen, men mener ikke, de har nogen reel indflydelse på det, som sker i skolen. Forældrene får praktiske opgaver og samarbejder, når der er problemer, men ønsker mere viden om skolens "pædagogiske platform". Undersøgelsen viser en sammenhæng mellem inkluderende træk på det ene hovedområde; "deltagelse i det faglige fællesskab", og inklusion når det gælder det andet hovedområde; "deltagelse i det sociale og kulturelle fællesskab". Et eksempel på dette er, at skoler med et veludviklet system omkring tilpasset oplæring med differentieret undervisning og vurdering af læringsudbyttet, også havde et godt samarbejde med hjemmene og høj trivsel. Signifikant viser undersøgelsen endelig, at minoritetselever og deres forældre næsten ikke deltager i demokratiske processer i - og omkring skolen.

e

I en doktorafhandling fra Tromsø Universitet i Norge *"Somaliere og norsk skole – Et studie av somaliere i Norge med særlig fokus på relasjoner mellom lærere og foreldre"* af Inger Marie Holm publiceret i 2011 fremlægges forskning omkring teoriudvikling af begreber og fænomener med afsæt i et empirisk forskningsprojekt. Projektet er et delprojekt af projektet "Learning environment and cultural encounters in school. A study of parental involvement in lower secondary school". Forskningsprojektet er inddelt i fire dimensioner og i nærværende delprojekt 2: "Foreldreinvolvering på ungdomsskoletrinnet blandt minoritetsforeldre" var forskningsspørgsmålene:

- Hvordan involverer norske lærere sig i somaliske elevers skolegang i Norge?
- Hvilke forhold har betydning for lærernes involvering?

Fokus i forskningsspørgsmålet har således været etnicitet. Selve den kvalitative forskning har omfattet tilgange som fænomenologi, biografisk analyse, Grounded Theory og Case Study. Den overvejende empiri i projektet er samtaleinterview. Projektet har involveret tre skoler med 17 lærere, 14 somaliske familier heraf 14 mødre og 6 fædre. Projektet bygger på en etnografisk tilgang omfattende feltarbejde og diverse interview. De vigtigste resultater af denne forskning peger på følgende:

- Somaliske forældre er meget positive indstillet overfor uddannelse, men er ukendt med det norske uddannelsessystem, og de synes der er for lidt disciplin i den norske skole
- Graden af - og kvaliteten i forældres involvering i skolen har sammenhæng med deres uddannelsesniveau
- Mødre er generelt mere involverede end fædre
- Den kulturelle kapital og den oprindelige sociale kapital fra Somalia reduceres eller tabes, og forældres dårlige sprogfærdigheder vanskeliggør erhvervelsen af anden kulturel og social kapital i Norge
- Lærernes personlige egenskaber og trivsel er afgørende for, om de opnår at nedbryde barrierer og etablere en god kontakt med de somaliske forældre og

ansvaret herfor synes i høj grad at påhvile den enkelte lærer fremfor skolen som sådan

- Hjemmebesøg betyder, at der etableres en mere personlig dialog, som igen bidrager til at forældrene oftere opsøger skolen og lærerne.

Sammenfatning angående 'en profession – individuelt samarbejde'

I forhold til forskning i forældresamarbejdet har det vist sig, at der i Skandinavien i perioden 2007 – 2012 har været et stærkt fokus på forskning, hvor etnicitet indgik, hvilket vil være tydeligt netop i denne gruppe forskningseksempler. Generelt er der dog tale om, at forældre perspektivet er at "forsvare" og varetage deres egne børns interesser og behov, og at samarbejdet set fra et forældreperspektiv netop ofte kan opleves som en "kamp" – hvis forældreperspektivet da overhovedet inddrages. I forlængelse heraf er 'forældres kapital' en relevant forståelsesramme, ikke mindst fordi det viser sig, at niveauet for forældrenes kapital i form af uddannelsesmæssig og socioøkonomisk status smitter af på lærernes opfattelse af 'forældrenes børn' eller 'lærerenes elever'. Hvis dette er tendenserne, når der er tale om forældre, der er etniske skandinaver, øges denne tendens blot yderligere, når forældrene er af anden etnisk herkomst end skandinavisk.

Fra 'den anden side af bordet' er skolens perspektiv typisk, at der i forhold til forældresamarbejdet synes at være to kategorier af forældre; de 'gode forældre' og så 'de andre'. Dette kan i yderste konsekvens føre til patologisering eller sygeliggørelse eller stigmatisering af 'de andre' og dermed de udsatte forældres oplevelser. Denne dikotomi accelereres måske af det grundvilkår for forældresamarbejde, at der ikke er afsat særlig meget tid hertil, hvilket er særlig problematisk, da lærerens personlighed og personlige kompetencer er med til at facilitere forældresamarbejdet.

Et tredje aktørperspektiv i forældresamarbejdet kunne være elevperspektivet, hvor der atter en gang kan konkluderes, at der ligger uudnyttede resurser gemt her, hvilket begrunder en mere intensiv inddragelse af elevperspektivet i samarbejdet.

Generelt bekræfter disse konklusioner, som et af forskningsprojekterne dokumenterer, at relationen mellem forældre og det offentlige har ændret sig - fra at være baseret på et 'partnerskab' - til at blive oplevet som et 'forbrugerskab'.

En profession – generelt samarbejde

Der i denne kategori alene tale om præsentation af blot et dansk forskningsprojekt.

Med fokus på det generelle forældresamarbejde refereres i det følgende fra en, undtagelsesvis IKKE forskningskilde, men fra en i Danmark meget vigtig og derfor også medtaget her, spørgeskema- og interviewundersøgelse fra 2011 om forældresamarbejde: *"Det gode skole-hjem-samarbejde med forældre i udsatte positioner – Erfaringer fra seks skoler med stærk praksis"*. Undersøgelsen er

gennemført af Danmarks Evalueringsinstitut på 6 udvalgte skoler, hvis rekrutteringsgrundlag er kendetegnet ved en høj procentdel af tosprogede børn og/eller familier med socioøkonomiske vanskeligheder. Undersøgelsen er baseret på information fra ledere, lærere, forældre m.fl. Undersøgelsen sætter fokus på en række aspekter omkring lærernes og skoleledelsens rolle i det, der i den danske folkeskole karakteriseres som 'det differentierede og mange facetterede skolehjemssamarbejde' kendetegnet ved flg.:

- Skole-hjem-samarbejdet er grundlæggende meget differentieret
- En anerkendende tilgang er basis for samarbejdet mellem skole og hjem
- Forældresamarbejdet fungerer bedre, når det er individualiseret og utvungent
- Hvis og når forældrene ikke samarbejder, har skolen tydelige ansvarsstrategier
- En stærk og uformel videndelingskultur kendetegner skolen.

Specifikt om skoleledelsen er der en række relevante fokuspunkter i undersøgelsen

- Skoleledelsen skal være synlig, tilgængelig og deltage i det brede og det specifikke samarbejde
- Skoleledelsen skal etablere og udvikle en værdibaseret relation mellem skole og hjem
- Skoleledelsen skal "tale området skoleledelse frem" og etablere en fælles tilgang til og forståelse af skole – hjemssamarbejdet
- Skoleledelsen er pr. definition rollemodel i skole – hjemssamarbejdet for alle parter, hvilket forudsætter en særlig 'egen opmærksomhed' og selvrefleksion.

I forhold til det inkluderende skole – hjemssamarbejde med forældre i udsatte positioner er det i særlig grad nødvendigt med en skoleledelse, der forholder sig til dilemmaer som eks.; i hvilket omfang og hvordan medarbejderne skal beskyttes, og hvor grænserne for skolens indgriben i forældrenes privatsfære går. Det overordnede svar på, hvad 'det inkluderende skole hjemssamarbejde' indebærer for en ledelse, er ifølge undersøgelsen og citeret direkte her således, at der er etableret klare og afstemte forventninger til:

- Hvad skole – hjemssamarbejdet mere præcist skal indebære,
- Hvor ofte der skal samarbejdes,
- Hvad formål og dagsorden er, og ...
- Hvad forældrene egentlig kan forvente af skolen.

For både medarbejdere og forældre er det vigtigt at møde og opleve en skoleledelse, der er tillidsvækkende i det generelle samarbejde, og, i det specifikke til tider konfliktfyldte direkte samarbejde, er i stand til at være konstruktiv og konfliktløsende. Dilemmaer i forbindelse med inklusion er uundgåelige og bør således af skoleledelsen være et udgangspunkt for at reflektere og træffe beslutninger. Centralt for skoleledelsen i udviklingen af 'det inkluderende skole – hjemssamarbejde' er det, at ledelsen er åben for nye veje og typer af løsninger, der signalerer, at skolen IKKE har "patent på de gode løsninger", men at samarbejdet er et reelt samarbejde baseret på

gensidighed, deltagelse og ligeværdighed og det næsten uanset, hvor forskellige forståelser der er tale om.

Sammenfatning angående 'en profession – generelt samarbejde'

I dette forskningsprojekt påpeges en række klassiske dilemmaer, der, selv om fokus alene er på skolens faggrupper, reelt gælder for flere velfærdsprofessioner, der på den ene side skal vinde forældrenes tillid, og på den anden side via lovgivningen er forpligtiget til at føre kontrol og om nødvendigt udøve magt for at beskytte et udsat barn eller samfundet. I dette komplekse felt er der ifølge denne reference to strategier at benytte sig af, dels at differentiere og dermed tilpasse en stor del af forældresamarbejdet, dels at gøre samarbejdsprocesserne så transparente som muligt bl.a. ved at inddrage, give indsigt og involvere forældrene.

4.4 Skoleområdet - flere professioner

Flere professioner – 'individuel samarbejde'

I denne kategori præsenteres to danske forskningsprojekter a og b.

a

I forhold til temaet forældresamarbejde har temaet mobning vist sig at være et ikke usædvanligt udgangspunkt for samarbejdet som det også fremgår af følgende forskningsprojekt. Forskningsprojektet "eXbus – Exploring Bullying in Schools" er formidlet i antologien "Mobning, Sociale processer på afveje" red: Jette Kofoed og Dorte Marie Søndergaard fra 2009. Forskningsprojektet, med karakter af en, såvel 'bred', som 'dyb' undersøgelse, har til hensigt at "skabe internationalt banebrydende viden om fænomenet gennem en robust teoretisk og empirisk fundering, som overskrider de enkeltdisciplinære forklaringsformer, der har kendetegnet hittidig forskning indenfor feltet". Forskningens resultater skal udvikles til en samlet teori om mobning som fænomen, hvor byggestenene hentes via synergieffekter indenfor tværdisciplinært temasamarbejde. Det samlede projekt har til formål "at undersøge mobningens tilblivelsesprocesser og væsen". Ambitionen er, at resultaterne skal pege mod konkrete handleinitiativer og adfærdsændringer i skolen og i fritidslivet. Projektet er opdelt i 7 delprojekter, hvor der arbejdes i parallelle, men interagerende processer, så der sikres synergieffekter projekterne imellem. Delprojekt 4, 'Lærerposition i børns mobbemønstre', er fokus at afdække, hvordan mobbeforståelser 'produceres' på lærerværelser, og hvilken betydning disse processer har for forståelse -, skabelse-, vedligeholdelse- og opløsning af systematiske eksklusionsprocesser mellem eleverne. Delprojekt 5, 'Mobning og forældrepositioner', har fokus på forældrenes funktion i forhold til mobbeprocessers etablering, vedligeholdelse eller opløsning. Af de foreløbige resultater kan det fremhæves at:

- Mobning kan forstås som relateret til se sociale processer og 'positionsspil', der er på spil i en børnegruppe. I denne forskning forstås børnenes drivkraft som påvirket af en social eksklusionsangst, Børnenes positionsspil foregår i regelen uset af voksne. I projektet peges på dilemmaer disse positionsspil indlejres i lærerarbejde og i forældresamarbejdet.
- Forældrene forsøger at bringe sig i positioner, hvor de på en og samme tid skal bevare en loyalitetsposition overfor deres egne børn, mens de fortsat forsøger at fastholde en samarbejdsposition i forhold til skolen. Et dilemma er her, at forældrenes adgang til indsigt i børnenes skoleliv er på 'anden- eller 'tredje hånd', hvilket stiller dem svagt og således indebærer, at de må "købe" skolens definition af situationen
- Dette ovenfor nævnte mønster skaber forældre i udsatte positioner, hvor de kan blive - og bliver konstrueret som "curlingforældre", "projektforældre" eller som "en enlig, resurcesvag mor til en dreng med problemer i skolen" etc. Denne udsatte position forstærkes, når forældre til et mobbet barn eller en mobber måske oveni oplever at komme i modsætningsforhold til andre forældre, der har overtaget lærernes/skolens konstruktion af dem.
- Forældrene afmægtiggøres og føler sig afmægtige i samarbejdet. De kommer i tvivl om deres egen dømmekraft. Forældrene (gen)kender og (gen)oplever de kulturelle forståelser, der ligger bag skolens tolkninger af dem, og de mærker, hvordan de bliver positioneret. Hele dette positionsspil risikerer at ekskludere børnene i endnu mere samt at få en modsat virkning end den tilsigtede.

Der foreligger endnu ikke i skrivende stund januar 2013 et samlet resultat af denne forskning, men det er uden tvivl central viden, der, ud over at kunne kvalificere en aktuel samfundsmæssig debat om mobning, også må forventes at kunne medvirke til belysning af temaet for dette review.

b

Resultaterne af dette forskningsprojekt udført for Servicestyrelsen, nu Socialstyrelsen, er formidlet i rapporten *"Man skal Handle før mælken bliver sur"* udfærdiget af Anette Nielsen og Christian Quvang 2011 i regi af Nationalt Videncenter for Inklusion og Eksklusion og UC Syddanmark. Der er tale om en undersøgelse med efterfølgende tværsektoriel kvalitativ forskning med et mainstreamfokus på udsathed i felter med almene- og særlige indsatser. Undersøgelsen har til formål at undersøge, hvad det er, der gør en forskel, så indsatserne i krydsfeltet mellem særlige og almene indsatser virker inkluderende eller ekskluderende. Dermed er fokus i forskningsspørgsmålet at afdække og belyse de mekanismer, der ser ud til at medvirke til at indsatser lykkes i bestemte kontekster. Derfor er en af hensigterne med dette projekt at give inspiration i projektet, der kan udvikle måder at organisere feltet på og udvikle indsatser og arbejdsmetoder, der fremmer inklusionsbestrebelsene og forståelserne i forhold til børnene i feltet. Projektets analyser tager udgangspunkt i 15 forældreinterviews og 4 tværfaglige/tværsektorielle fokusgruppeinterviews med hhv. ledere og medarbejdere i

to kommuner, en stor og en mindre. Analysemetoderne har været både induktive og deduktive med et udgangspunkt i en kritisk realistisk videnskabsteoretisk position.

Undersøgelsen konkluderer i forhold til 5 hovedtemaer, der alle belyser aspekter af og elementer i samarbejdet mellem forældre og professionelle:

- Børnesyn og familiesyn, hvor den professionelle diskurs omkring forældrene får betydning for samarbejdet og for forældrenes oplevelse af samarbejdet, og for i hvor høj grad de skal legitimere sig som forældre. Forældrene opfatter sig som almindelige familier, men presses når problemerne bliver for store ud i forskellige mere eller mindre heldige strategier
- Organisering, koordinering og ressourcer, hvor dilemmaerne i samarbejdet ligger i en manglende kontinuitet blandt de professionelle og en for forældrene uoverskuelig mængde af professionelle i 'sagen', som de har vanskeligt ved at se og forstå relevansen af, ligesom de oplever, at de selv er nødt til at koordinere og følge beslutninger og processer til dørs, for at de lykkes. De enkelte professionelle kan opleves som gode samarbejdspartnere, men 'systemet' eller "ham kommunen" er uoverskueligt og ofte en vanskelig spiller i samarbejdet
- Tid, tidlig indsats og timing er et dilemma i samarbejdet, idet forældrene gerne vil have hurtige og kvalificerede afgørelser, hvilket de professionelle vanskeligt kan leve op til, da undersøgelserne og 'systemafklaringerne' ofte tager lang tid
- Relationer og netværk, hvor det for forældrene betyder meget, at få støtte til at opretholde et normalt netværk i hele familien. Der er mange familieprocesser, der kommer under pres og for nogle kommer det offentlige netværk til at fylde en stor del af tilværelsen, og jo flere koordinerings- og opfølgingsopgaver, der lægges på familien, des vanskeligere bliver det at etablere/fastholde et normalt liv. Det bliver et dilemma i samarbejdet, da selve samarbejdet og den kvalitet man fra professionel side er i stand til at lægge i samarbejdet, enten har negativ eller positiv indflydelse på familiens overskud
- Fleksibilitet og respekt i sagsarbejdet efterspørges af forældrene suppleret med et ønske om fagligt funderede og klare udmeldinger fra de professionelle. Det viser sig også, at de situationer, hvor enkeltprofessionelle er i stand til at agere fleksibelt, er de situationer, hvor det fungerer bedst. Dette betyder dog, at man som professionel må være i stand til at handle på egen hånd og også til tider være kritisk, innovativ og måske endog gå imod ens eget faglige 'plejer', kolleger eller ledelse i konkrete situationer.

Sammenfatning angående 'flere professioner – individuelt samarbejde'

Begge disse projekter peger på nødvendigheden af, at der rettes et skarpt fokus på professionernes 'maskinrum', der hvor opfattelsen af et givet barn og dets forældre skabes på baggrund af såvel rationelle som irrationelle byggesten sammensat af bl.a. viden og forestillinger og ikke mindst et kig indad i egne forudsætninger og basis opfattelser. For at få etableret et bæredygtigt forældresamarbejde peger denne

forskning endvidere på nødvendigheden af, at professionerne udvikler kompetencer som reflekterende metodikere, der på den ene side bygger praksis og dermed forældresamarbejdet på tillid, respekt og anerkendelse, og samtidig på den anden side agerer i den komplekse pædagogiske virkelighed med fleksibilitet, innovation og til tider suppleret med kritisk blik på alt og alle. At kunne gøre dette kræver bl.a. timing, og i forhold hertil er der en række kroniske udfordringer på 'systemniveau', som eks. hyppige personaleskift, institutions – og skoleskift. Tilsyneladende knytter der sig en helt specifik, men ret udbredt problemstilling, til feltet inklusion og forældresamarbejde, idet mobning synes at være en meget udbredt og negativ dynamisk mekanisme i de mellem-menneskelige relationer i alle praksisfællesskaber.

Flere professioner – 'generelt samarbejde'

Under dette tema refereres alene til et dansk forskningsprojekt.

Forskningsprojektet *"På tværs af familiearbejde og inklusion i skolen"* kan karakteriseres som en undersøgelse eller den type forskning, der lægger sig op af en praksisforskningstradition. Forskningen har karakter af tværsektoriel, tværprofessionel kvalitativ forskning med fokus på teori og metodeudvikling i et decentreret praksisperspektiv med en hovedproblemstilling formuleret som: "Hvordan kan de forskellige professionelle indsatser organiseres, så de styrker børns liv og læring på tværs af børnenes livskontekster?". Projektet er primært med et mainstream fokus dog suppleret med et fokus på udsatte børn og unge og opdelt i fire delprojekter, der koordineres i en forskergruppe og en styregruppe. Metodisk lægger projektet sig op af etnografiske og antropologiske traditioner med en videreudvikling af systematiske kvalitative interviews, deltagende feltarbejde og mødeobservationer på baggrund af teori om forskellige positioner i social praksis. Projektet er formidlet via en antologi og repræsenterer foreløbig kun delresultater. Projektet forventes afsluttet i 2012.

- Delprojekt A: "Familiearbejde fra et børneperspektiv"
- Delprojekt B: "Familiens betydning for børns deltagelse på tværs af almen- og specialpædagogik"
- Delprojekt C: "Professionernes strid om at definere børns vanskeligheder"
- Delprojekt D: "Kategorier og kreativitet i familiearbejde"

Formidlingen af resultaterne vil ved projektafslutningen ske i form af en antologi i syv artikler, hvor artiklerne vil knytte sig til forskningsprojekterne. På nuværende tidspunkt foreligger der dog allerede flere foreløbige relevante resultater, som eks.:

- Udskillelisesprocesser ser ud til at være belastede af konflikter i forældregrupper og mellem lærere og forældre
- Forældrene oplever at blive syndebukke og ude af stand til at genkende lærernes beskrivelser
- De andre forældre bliver en ekskluderende faktor og dermed, sammen med samarbejdet mellem lærerne og forældrene, en del af de konfliktfyldte deltagelsesbetingelser på børneniveau

- Når forældresamarbejdet er henlagt til familieklasser udvikles, dels empowerment i og med at familien via deltagelse i familieklassen og samarbejde med professionelle lærere, psykologer og andre bliver i stand til at løse egne problemer, dels ansvarliggørelse af forældrene i relation til at varetage og støtte deres barns skolerelaterede behov
- Dilemmaerne berører forskellige deltagelsesbetingelser og særlige positioner for såvel lærere i familieklasserne og stamklasselærerne som forældrene. Dette viser sig ved, at alle parter oplever, at 'de andre' ikke lever op til samarbejdet; lærerne i stamklassen føler sig ikke medinddraget, forældrene oplever manglende opbakning fra stamklasselærerne og familieklasselærerne oplever, at det er umuligt at tilrettelægge en indsats, når forældrene eks. udebliver. Ofte vil dette føre til en fastlåsning af situationen, medmindre der etableres en kontinuerlig reorganisering gennem ved, at der eksperimenteres og dermed tænkes og handles innovativt i forhold til indsatsen.

Sammenfatning angående 'flere professioner – generelt samarbejde'

Denne undersøgelse bekræfter den negative spiral, der opstår, når forældre oplever at blive ekskluderet fra samarbejdet, enten helt konkret fysisk eller i form af, at de ikke er i stand til at genkende 'modpartens' altså skolens oplevelse og forståelse af en konflikt. Denne situation kompliceres markant, når andre forældre 'blander sig' og forværrer udsatte børn og forældres deltagelsesbetingelser. Dilemmaer og mulighederne for at kvalificere forældresamarbejdet for udsatte familier synes at blive polariseret i familieklasser. Sammenfattende kan det siges, at forældreinddragelsen kan beskrives som at være fanget i et dilemma mellem forventninger om frivillighed på den ene side, og på den anden side at være truet med opgivelse, eksklusion eller klientgørelse. En situation der accelerer, når samarbejdet ikke fungerer.

4.5 Forskning i teorier og begreber

Præsentationen i det følgende vil for hver enkelt af de nævnte forskningsprojekter blive en meget kort præsentation af hovedpointen med relation til temaet for dette review. Der præsenteres i alt fem forskningsprojekter benævnt fra a til e.

En mindre del af de registrerede forskningsprojekter beskæftigede sig ikke direkte med praksis, men havde i stedet fokus på teorier og begreber eller faldt på anden måde uden for de vedtagne søgekriterier. På trods heraf blev de alligevel vurderet til at rumme mulig relevans i denne kontekst.

a

I disputatsen *"Deltagende integrerer individ och organisation – en teoretisk studie i integrationenes former, mekanismer och processer"* publiceret i 2011 udfærdiget af Bert Lindquist er hovedfokus på en analyse af forholdet mellem individ og organisation set i et integrations- (eller på dansk; inklusion) og deltagelsesperspektiv

(participation). Dermed er det fremtrædende perspektiv komparativt analyserende. Der er altså IKKE tale om egentlig genuin forskning med hypoteseafprøvning mv., men om en afsøgning af begreber og teories betydning i forskellige videnskaber som sociologi, antropologi, psykologi og filosofi. Fokus i denne afhandling er ikke praksis i velfærdsprofessionerne, men de processer, der finder sted i enhver almindelig mainstream produktionsvirksomhed, der som en organisation er underlagt kvaliteten af forholdet mellem organisation og medarbejdere. Generelt er der dog i denne afhandling inspiration at hente i forhold til, hvordan begrebet participation eller deltagelse kan forstås og udredningen af dette centrale begreb relateret til inklusion og relationen mellem en organisation (SKOLE) og individer (FORÆLDRE), kan forstås. Afhandlingen har fokus på forholdet mellem individ og organisation og 'integrationen mellem disse to med særligt fokus på, hvad det er der er styrende i denne proces. Der er tre foki:

- Afgrænsning af integrationsformer
- Faktorer der driver integrationen
- Processer der driver integrationen.

Der anvendes en historisk-, en deduktiv- og en teoristyret model i denne afhandlings analyse, hvor der defineres tre forskellige principper for sammenknytning mellem organisation og individ:

- Mekanisk; hierarkisk, monopoliseret og arbejdsdelings betinget
- Organisk; horisontal kommunikativ og fælles interessestyret
- Situationel; en blanding af de to foregående.

I afhandlingen anvendes følgende fire udgangspunkter for analysen af relationerne mellem individ og organisation, der på flere måder:

- Det individorienterede (humanmålet)
- Det organisationsorienterede (systemmålet)
- Det ideologiske (ideologimålet)
- Det pragmatiske (virksomhedsmålet).

I disputasen er en pointe, at det er fra mennesker, individer og her forældre, den integrerende kraft kommer, og dermed også her 'motoren' for inklusion ligger, mens det er i organisationen, her skolen, at forudsætningerne for at stimulere initiativer og udvikling ligger - eller ikke ligger. En anden pointe er, at menneskers motivation for - og engagement i integration eller inklusion, kun kan ses som deltagelse eller participation, når der er mulighed for reel indflydelse. I forhold til bestræbelser for mere inklusion og bedre forældreinddragelse er dette ret så afgørende viden.

b

I afhandlingen "*Spaces, Mobilities and Youth Biographies in the NewSweden - Studies on education governance and social inclusion and exclusion*" publiceret i 2010 fremlægger Joakim Lindgren i en interdisciplinær forskning 1) Teoriudvikling af begreber og fænomener, 2) Sektorforskning i praksis i velfærdsprofessionerne og

3) Tværsektoriel forskning i velfærdsprofessionerne. Forskningen relaterer sig til et internationalt forskningsprojekt Education Governance and social integration and exclusion (EGSIE) gennemført omkring år 2000. Det er en spørgeskemaundersøgelse designet og gennemført med et longitudinalt perspektiv suppleret med kvalitativ forskning i form af dokumentanalyse og narrativ/biografisk metode. I dette forskningsprojekt kortlægges og analyseres unges livsbaner fra grundskole og videre i et longitudinalt perspektiv. Fokus i forskningsspørgsmålet er mainstream (generelt i forhold til alle befolkningsgrupper), etnicitet og urbanitet.

Disputatsen har ikke specifikt fokus på forældresamarbejdet, men undersøger hvad 'pædagogisk styring', som processeer med betydning for adgang til uddannelse, betyder for inklusion og eksklusion set fra to forskellige variable:

- Skabelse af ligeværdighed; i hvilket omfang forvalter skolen opgaven at skabe social integration?
- Skolens 'indhold' i form af planer, strukturer mv.; hvad er disse faktoreres betydning for adgang eller ikke – inklusion eller eksklusion? I denne forbindelse er der i forskningen også fokus på mobilitet eller transition som en vigtig proces.

Her er en af de vigtige afsluttende pointer orienteret vedrørende identitet, og hvad det betyder for elevernes identitetsdannelse, at 'man' tilsyneladende i skolen lægger vægt på konkurrenceprægende og selvpromoverende aktiviteter.

I den forbindelse argumenterer disputatsen for, at 'biografien' på forskellige niveauer inddrages og benyttes som metode for, dels at forstå dynamikken i inklusions- og eksklusionsprocesser, dels dynamisk at anvende biografien i de ledelses-, styrings- og samarbejdsprocesser, der knytter sig til velfærdsprofessionernes indsatser i forældresamarbejdet omkring eks. blandt andet elevplaner og uddannelsesplaner.

c

Med forældresamarbejdet i fokus er en større undersøgelse *"Specialundervisningens forutsetninger, innsatser og resultater – situasjonen til elever med særskilte behov for opplæring i grunnskolen under Kunnskapsløftet"* publiceret af Høgskolen i Hedmark i 2009 relevant. Denne norske undersøgelse gennemført i 2007 – 2008 af Thomas Nordahl og Rune Sarromaa Hausstätter i 176 skoler omfatter 4045 elever. Et af temaerne er forskellige aktørperspektiver og herunder forældrenes. Der er tale om sektorforskning i praksis i velfærdsprofessionerne i form af en evaluering af situationen for elever med særlige behov, hvor der trianguleres med data fra lærere og skoleledere, elever og forældre. Evalueringsspørgsmålet vedrører forholdet mellem forudsætninger og indsatser i forhold til resultaterne eller effekterne af specialpædagogisk bistand. Der er altså tale om fokus alene på elever med vanskeligheder eller 'handicap' i (mainstream)skolen i en evaluering omfattende, såvel kvantitative-, som kvalitative data. Der er kun få og direkte referencer til forhold, der vedrører skole – hjem samarbejdet i undersøgelsen, men en vigtig

konklusion er, at forældrene generelt er meget dårligt informeret om væsentlige forhold i skolen omkring specialundervisningens rammer og funktion.

d

Dette forskningsbaserede udviklingsprojekt publiceret i 2011 "*Elevvurdering og tilpasset oplæring. Hva betyr elevvurdering for tilpasset opplæring? - Hva betyr skole-hjem-samarbeidet for tilpasset opplæring*" kan karakteriseres som sektorforskning i praksis i velfærdsprofessionerne, i dette tilfælde lærerprofessionen. Projektet er publiceret i regi af Høgskolen i Hedmark og forfattet af Stig Eriksen, Stephen Dobson, Kari Nes og Sigrun Sand. De tre forskningsspørgsmål, der stilles i dette kvalitative forskningsprojekt, er følgende (citater):

- Hvordan forstås og praktiseres elevvurdering sett i relasjon til tilpasset opplæring?
- Hvilken sammenheng kan det være mellom skolens samarbeid med elevenes foresatte og tilpasset opplæring?
- Hvordan kan skolen utvikle gode vurderingskulturer?

Når ovennævnte projekt er relevant i dette review, er det fordi temaet 'tilpasset opplæring' sættes i forhold til skole – hjem samarbejdet med forældre fra sproglige minoriteter og følgende resultater er i særdeleshed relevante:

- Undersøgelsen viser, at skolen kun i ringe omfang inkluderer sproglig og kulturel mangfoldighed, og at det er eleverne og forældrene, som må tilpasse sig skolens praksis og ikke omvendt. Dette kan betyde, at elever, som tilhører minoritets grupper, ikke får "tilpasset opplæring" sådan som læreplanen foreskriver det
- Der synes at være en mangel på gennemarbejdede strategier for at håndtere sproglig og kulturel mangfoldighed i elev – og forældregruppen, hvilket giver nogle barrierer i relation til at udvikle skole – hjem samarbejdet. Den enkelte lærer synes at stå alene med at opbygge et godt forældresamarbejde, hvilket betyder, at samarbejdet bliver meget personafhængigt og sårbart
- Der opstår nemt værdikonflikter læreren, skolen og forældrene imellem, hvilket fører til manglende tillid til skolen som system. En vigtig forudsætning for udviklingen af forældresamarbejdet er, at skolen respekterer forældrenes værdier, når det gælder, mad, påklædning og krop
- Forældrene ønsker mere information og kontakt med lærerne og med skolen, samt at der stilles høje krav og forventninger til eleverne. Det konkluderes på den baggrund, at det vil være relevant, om skolen og især lærerne inddrager undervisningsmål, indhold, arbejdsmåder og vurderingspraksis mere eksplicit og synligt for forældre og i kraft heraf formulerer et tydeligt læringsfokus og høje læringsforventninger til alle elever. Samtidig må der tages højde for, at ikke alle forældre har mulighed for at hjælpe eleverne med lektier derhjemme.

e

Denne reference er ikke i sig selv en forskningsbaseret undersøgelse, men der inddrages relevant egen og andres empiri i *"Samarbeid hjem – skole: Bliver alle foreldrene inkludert?"* til, at denne er relevant i nærværende kontekst. Der er tale om et kapitel skrevet af Sigrun Sand til bogen *"Skolen og elevens forudsætninger – om tilpasset opplæring i pedagogisk praksis og forskning* redigeret af Thomas Nordahl og Stephen Dobson publiceret i 2009. Undersøgelsen har karakter af sektorforskning i relation til velfærdsprofessionerne – og her lærerprofessionen. Forskningen bygger på en undersøgelse gennemført i 2007 som en del af et større forskningsprojekt om *"elevvurdering og tilpasset opplæring"*, hvor et af temaerne handlede om skole – hjem samarbejdet. Her rettes fokus mod skolens samarbejde med de forældre, som ikke har norsk som modersmål og som for en stor dels vedkommende er ukendte med det norske skolesystem. Forfatteren stiller følgende spørgsmål i artiklen: Hvad oplever lærerne som specielle udfordringer, og hvordan forklarer de eventuelle problemer i samarbejdet? I denne empiriske del er der fokus på etnicitet, og der er gennemført fokusgruppeinterview med alle lærerne på tre 'barnaskoler' og med rektorerne på de samme skoler – i alt 40 informanter. Skolerne havde varierende grad af kontakt med børn/forældre med indvandrerbaggrund. Forældrene havde enten indvandrer eller flygtninge baggrund. Her anvendes begrebet: Forældre med indvandrer baggrund om den gruppe af forældre, der deltager i forbindelse med undersøgelsen. En skematisk præsentation af resultaterne omfatter:

- Lærerne var enige om, at forældre spiller en vigtig rolle i forbindelse med en vurdering af eleven – det er med til at give et helhedsbillede af eleven. Desuden mener lærerne, at et godt samarbejde bidrager til elevens faglige og sociale udvikling, og at det bliver nemmere at støtte eleverne i skolearbejdet. Lærerne synes generelt at forældresamarbejdet fungerer godt, men at samarbejdet med forældre med indvandrerbaggrund er vanskeligt. Generelt savner lærerne tilbagemelding og interesse fra forældrene, samtidig med at der ikke fra skolens side gives ekstra eller speciel information til forældre med indvandrerbaggrund. Samarbejdsproblemerne forklares hovedsageligt ud fra forhold, der vedrører forældrenes sprog – og kulturelle forhold.
- Spørgsmålet er, om det, lærerne opfatter som manglende interesse og involvering, bunder i en opfattelse fra forældrenes side af, at *"The home is the home; the school is the school, the parents must rely on teachers and not interfere with their work"*, altså en klar arbejdsdeling mellem skole og hjem. Undersøgelsen viser, at lærernes opfattelse af forældrene er præget af en *"mangeltænkning"*, som står i modsætning til en multikulturel pædagogisk tænkning. I dette tilfælde mangler forældrene det norske sprog, de mangler forståelse, interesse og erfaringer med skole generelt og med den norske skole specielt. Dette kan betyde, at ansvaret for samarbejdsproblemer pålægges forældrene, og at forældrene dermed bliver eneansvarlige i forhold til at løse disse.

Sammenfatning angående 'forskning i teorier og begreber'

En grundlæggende diskussion i forhold til inklusion, og spørgsmålet om hvordan velfærdsprofessionerne skal eller bør forholde sig til inklusion i relation til opgaven om forældresamarbejde vedrører principielt forholdet mellem individ og organisation. To vigtige pointer her er, dels at forstå, at dette drejer sig om fokus på dynamikken mellem den menneskelige faktor og systemfaktorer, dels at forstå, at menneskets deltagelse kun får mening og betydning, når der også samtidig er tale om muligheden for indflydelse. Lige netop dette er en meget relevant konklusion i forhold til forældresamarbejde, hvor en del af den præsenterede forskning netop peger på, at forældre ofte ikke oplever sig som en del af skolen og samarbejdet omkring skolen og deres barn. Disse vanskeligheder og udfordringer, med for skolen at håndtere kulturel forskellighed, og i særlig grad etniske aspekter, bliver en akilleshæl for skolens position og dens mulighed for eks. at bidrage til social inklusion i dannelses og i uddannelsesmæssig sammenhæng. En vej ud af dette er ifølge et af de i dette review præsenterede teoretiske forskningsprojekter, at 'man' i skolen i langt højere grad inddrager 'biografien, eller livsfortællingen, for på baggrund af den at etablere og udvikle inklusion på alle samfundsniveauer.

4.0 Et 'katalog' af dilemmaer som afsæt til fortsat forskning i feltet

I det følgende præsenteres tre dilemmaer, der bygger på de præsenterede eksempler på forskning relateret til temaet 'inklusion og forældresamarbejde'. Dilemmaerne er i princippet gældende for alle professioner, men det skal bemærkes at dilemmaerne her i særlig grad har sit udspring i forskning der vedrører lærerprofessionen, idet en overvejende del af forskningsresultaterne fremlagt i dette review vedrører aspekter fra skolens verden. Endvidere er disse dilemmaer til en vis grad svarende til dilemmaer præsenteret i en faglig artikel, der er et andet 'produkt' relateret til nærværende NUBU review.⁶ De tre dilemmaer må ses som en overordnet konkretisering i forhold til de ovenfor præsenterede sammenfatninger afsluttende præsentationen af de enkelte forskningsfelter.

5.1 Dilemma # 1

Konstruktioner af forældre og professioner

Professionernes konstruktioner af forældrene, og dermed den samtidige konstruktion af egen professionsidentitet og professionsopgave, står centralt som en barriere i det inkluderende forældresamarbejde i de præsenterede forskningsrapporter. Det er i høj grad systemet, feltet og de professionelle, der fastlægger rammerne for- og definerer

⁶ Se artiklen "Inkluderende forældresamarbejde – en refleksionsmodel – rettet mod udøvende professionelle" på www.nvie.dk

samarbejdet. I forhold til bestræbelserne om øget inklusion er dette blot en første barriere, for når etnicitet, som en anden end den lokalt nationale eller 'bare' kulturel diversitet, bliver en faktor øges komplikationerne for det inkluderende forældresamarbejde tilsyneladende.

Forældre kategoriseres ifølge forskningen som en gruppe, der skal "ansvarliggøres", er "gode" eller "dårlige" forældre. Eller når årsagen til problemerne ses som noget "iboende" relateret til hjemmet eller barnet med en deraf følgende patologisering eller stigmatisering af forældre og børn som 'anderledes', og at det er dem og ikke andre eller omgivelserne, der skal tilpasse sig.

For forældrene betyder dette, at de positionerer sig og udvikler strategier til at kunne fastholde positionen i det gode samarbejde med lærerne. Forældresamarbejdet bliver spændt ud mellem på den ene side frivillighed, hvor der ligger et indbygget løfte om inklusion og anerkendelse, og på den anden side truslen om tvang og opgivelse, hvor konsekvensen bliver eksklusion og klientgørelse.

Professionerne bliver således meget styrende for forældresamarbejdet, ligesom disses 'konstruktioner' af forældrene nemt overtages af de andre forældre, så udsatte børn ekskluderes mere og mere. Forældre i en eksklusionsproces mister definitionsmagten, og forældrene bliver reelt ansvarlige for samarbejdet. Forældrene kan føle at være till "eksamen" og oplever i eksklusionsprocessen indblanding af mange professionelle og samarbejdet udvikler sig krævende og uoverskueligt for alle parter.

De professionelles kategoriseringer af børnene afspejles i forholdet til forældrene, og de professionelle vedligeholder tilsyneladende ubevidst strukturer, der er med til at begrænse kritik. Forældrenes såkaldte "kapitalformer" bliver afgørende for samarbejdet med professionerne, selv om det ikke er nogen garanti at være tilstrækkeligt funderet kapitalmæssigt. For eksempel kan det blive det en udfordring for forældrene, at få afbalanceret loyaliteten med eget barn i forhold til samtidig at fastholde en samarbejdsposition med professionerne og acceptere deres definition af situationen eller konflikten. Det er en udfordring, der såfremt den ikke løses, kan ende med eksklusion, både af børnegruppen og forældregruppen. Et andet eksempel er etnicitet eller kulturel diversitet, hvor etniske og kulturelle kompetencer, enten bliver trivialiseret eller overset, så forskelligheden dermed bliver en eksklusionsfaktor.

Dilemma:

Hvordan kan velfærdsprofessionerne medvirke til og støtte et ligeværdigt og produktivt inkluderende forældresamarbejde på alle niveauer, når disse samtidig er medskabere af de ekskluderende processer og medvirkende i forhold til at fastholde eksklusion?

5.2 Dilemma # 2

Positionsspillene på aktørniveau

Der foregår et positionsspil mellem velfærdsprofessioner og forældre, der kan være - og ofte - er usynligt for begge parter, relateret til en række kontekstuelle faktorer, som kan være kimen til igangsættelse af voldsomme ekskluderende mekanismer. En af konsekvenserne kan være udvikling af mere eller mindre subtile former for mobning på individ og system niveau. Denne mobning kan iagttages at udvikles i børnegrupper og kan understøttes af processer i gruppen af aktører. Det ses således, at konflikter mellem professionelle og forældre og generelt i forældregruppen befordrer eksklusionsprocesser som f.eks. sydebukeeffekter. Børnenes deltagelsesbetingelser bliver dermed meget konfliktfyldte. Ved tilspidsning af konflikter kan positioner ligefrem relateres til begreber fra såvel slagmarken og retssale, som eks. anvendelse af ordene 'kamp', 'advokere' mv.

Hermed fastlåses positioner, der ikke er særlig produktive, og ved at inddrage en tidsdimension bliver det klart, at der aktuelt, i det pædagogiske felt vedrørende forældresamarbejde, synes at have udviklet sig et markedsperspektiv, hvor positionerne er defineret som hhv. 'forbrugere' og 'producenter' af forældresamarbejde. Alene at ansvarliggøre den ene position, professionerne som 'producenter', er selvfølgelig en reduktion, ligesom det er en reduktion alene at opfatte sig som forbruger af det, der reelt er en fælles opgave og fordrer begge positioners inddragelse, medvirken og medbestemmelse.

En tredje position og aktørperspektiv, der kun i ringe grad bringes i spil i det inkluderende forældresamarbejdet, er børnene og de unges 'stemme'. F.eks. synes børnene og især de unge i folkeskolens overbygning slet ikke at være medtænkt som en resurse i forældresamarbejdet.

Dilemma:

Hvordan kan professionsuddannede agere produktivt i positionsspil i et inkluderende forældresamarbejde, hvor signifikante elementer og processer samtidig er skjulte, og hvis og når professionerne selv er med til at initiere og understøtte ekskluderende processer, hvordan skabes så deltagelsesbaner for alle aktører i forældresamarbejdet herunder børn og unge?

5.3 Dilemma # 3

Samarbejdet på et overordnet niveau

Den enkelte professionsuddannede på sin side, og i særlig grad læreren, vil ofte stå alene i forhold til at skulle træffe beslutninger i- og om forældresamarbejdet. For den enkelte medarbejder vil det være en støtte med en fælles overordnet strategi i forhold til det inkluderende forældresamarbejde omfattende niveauerne lige fra det værdimæssige grundlag til fastlæggelse af de tilstrækkelige resursemæssige rammer. Samarbejdet bliver således ofte til en individuel opgave med et 'privat' ansvar i en

professionskontekst. Forældrene på deres side savner synlighed og transparens i forhold til skolens og dagtilbuddets arbejde. Det vil sige, at forhold som mål, indhold, arbejds måder og vurderingspraksis gøres eksplicit og synligt for forældrene. Ligesom forældre gerne vil mødes med udtalte faglige kompetencer, et fleksibelt tilbud og klare udmeldinger i samarbejdet med professionerne.

Til dette knytter der sig et par overordnede betydende perspektiver. Først og fremmest peger forskningsresultaterne på, at ledelser generelt skal mere på banen og gøre sig mere synlige i det inkluderende forældresamarbejde. Der vil for ledelsen blive tale om en balance mellem, på den ene side at være personalets sparingspartner og støtte, og på den anden side samtidig også være lederen med en et defineret ansvar i forhold til at evaluere, kontrollere og justere indsatserne i forældresamarbejdet.

Dernæst er der det mere overordnede organisations- og institutionsniveau, hvor strukturelle aspekter kan få betydning for betingelserne for forældresamarbejdet. Der er her tale om en række 'kroniske udfordringer' på 'systemniveau', som eks. hyppige personaleskift, institutions – og skoleskift. Disse tilsyneladende grundlagsvilkår stiller yderligere krav til, at kvaliteter som tidlig indsats og timing bliver realiseret i det inkluderende forældresamarbejde.

Sammenfattende er det væsentlige for det inkluderende forældresamarbejde, at professionerne i 'mødet' med forældrene bør udfolde transparens, dialog og agere som den 'reflekterende metodiker', hvilket indebærer på den ene side at bygge forældresamarbejdet på tillid, respekt og anerkendelse, og samtidig på den anden side agere i den komplekse pædagogiske virkelighed med fleksibilitet, innovation og til tider suppleret med kritisk blik på alt og alle og opbakning fra ledelsen.

Dilemma:

At etablere et inkluderende forældresamarbejde udfordres af, at der på den ene side er en række strukturelle og organisatoriske rammer, der 'udpeger' forældre i udsatte positioner med sigte på at differentiere mellem disse og de andre forældre samtidig med, at der på den anden side er en grundlæggende professionsopgave i forhold til at skabe muligheder for deltagelse for alle. Så hvordan og med hvilke professionsfaglige kompetencer møder og afvejer professionerne elementerne i denne opgave i feltet mellem individ og organisation?

5.0 Konklusion

En række konklusioner aftegner sig formentlig allerede klart i læserens bevidsthed i forhold til indhold og temaer i de mange referencer. Her i denne konklusion vil der ikke blive konkluderet på dette, men alene på resultatet af selve søgningen. Som det er fremgået er der ikke forsket meget i temaet inkluderende forældresamarbejde i de skandinaviske lande i perioden fra 2007 til 2012. På trods heraf er der alligevel tale

om en lang række muligheder for at blive klogere i kraft af forskningsresultaterne og de dilemmaer disse, sammen med de konkrete resultater, producerer. Dette fremgår tydeligt af ovenstående.

Mere specifikt kan det konkluderes at der tilsyneladende er tale om forskellige forskningsinteresser indenfor de tre skandinaviske lande. Diversiteten består bl.a. i at der i særlig grad i Sverige forskes i etnisk relaterede felter mens der i Norge er ret omfattende fokus på læring i forbindelse med temaet for dette review. I Danmark er der et mere bredt tematisk forskningsfokus.

I forhold til forskningsparadigmer er der i alle tre skandinaviske lande tale om anvendelse af en bred vifte af tilgange og metoder. Kvalitative forskningsmetoder er dominerende, men i de nyeste forskningsprojekter er der tale om udbredt brug af 'mixed methods' og dermed et mix af kvalitative og kvantitative metoder. I flere af de præsenterede forskningsprojekter har den biografiske og narrative metode været væsentlige informationskilder.

6.0 Perspektivering

I forhold til det videre arbejde i NUBU, NVIE og andre steder, hvor der arbejdes med det inkluderende forældresamarbejde, er der mulighed for at tage udgangspunkt i nogle af de mange perspektiver, der er præsenteret i dette review. Grundlæggende synes der at være et særligt behov for, at der i praksis gøres erfaringer med nye former for samarbejde relateret til inklusion. Med dette menes ikke nødvendigvis dokumentation af 'den gode praksis' eller at finde 'metoden'. Der er næppe ét svar eller en løsning på denne til tider meget dilemmafyldte opgave. Dette bunder, dels i, at ingen kan gøre de erfaringer andre har tilegnet sig, dels i, at inklusion altid er 'lokal' situeret og bundet til menneskers liv i tid og sted. Med andre ord er det en kompleks udfordring at skulle navigere i dette felt, hvor innovation vil være den vigtigste kompetence i bestræbelserne på at nå nye resultater 'til alles bedste'.

Litteraturliste

Public Health Resource Unit, (2002). Kritisk læsning af et systematisk review eller en metaanalyse. Oversættelse fra: Critical Appraisal skills Programme (CASP) Making sense of evidence.

http://www.phru.nhs.uk/casp/critical_appraisal_tools.htm

Larsen, Doris O., Nielsen, Anette, og Quvang, Christian. (2013). Inkluderende forældresamarbejde – en refleksionsmodel - Rettet mod udøvende professionelle

www.nvie.dk

Nordenbo, Sven Erik, et al. (2010). Forskningskortlægning og forskervurdering. København.

Bilag

Bilag # 1

På de norske søgesteder er anvendt følgende søgeord

Der er søgt på inklu* og utesteng* alene og med kombinationerne:

Foreld*

Sårbar* barn og ung*

Foreld* samarbeid*

Hjem og skolesamarbeid*

Barnhag* samarbeid*

Social rådgiv*

Saksbeh*

Socialt arbeid*

Samarbeid*

På svenske søgesteder er anvendt følgende ord:

NUBU Søgeord; Der er søgt på de danske ord som de her er oversat til svensk

- Inklusion/**integration**
- Eksklusion/**uteslutning**
- udsatte børn og unge/**sårbara barn och ung**
- forældresamarbejde/**föräldra samverkan**
- skole hjem samarbejde/ **hem och skola samverkan**
- dagtilbud samarbejde/**dagvård co-**
- socialrådgivning/**social rådgivning**
- sagsbehandling/**ärenden**
- socialt arbejde/**socialt arbete**
- familie/**familj**
- særlige behov/**SEN**

Søgning på dansk søgested: NB-ECEC <http://nb-ecec.org/>

Der er søgt på inklu* og eksclu* alene og med kombinationerne:

Udsat* børn og ung

Forældresamarbejd*

Skole hjem samarbejd*

Dagtilbud samarbejd

Socialrådg*

Socialt arbejd*

Bilag # 2

NOTATARK til NUBU review; forældresamarbejde og inklusion NVIE; marts 2012

INFOBOKS

Nationalitet:

Kilde status (afhandling, forskningspublikation etc.)

Forfatter(e):

Titel:

Keywords:

Link:

Overvej indledningsvis følgende spørgsmål:

- Er undersøgelsen valid?
- Hvad siger resultaterne?
- Kan resultaterne overføres til din egen praksis?

Til vurdering heraf kan nedenstående spørgsmål være retningsanvisende. De første 2 spørgsmål er overordnede. Hvis svaret til begge er ja, gå videre. Hvis nej, er der ingen grund til at fortsætte.

Overordnede spørgsmål vedrørende validitet:

1) Har referencen en klart fokuseret problemstilling mht.?

- den undersøgte gruppe/population?
- interventionen eller relationerne mellem væsentlige faktorer i studiet?
- de formodede resultater?

Sæt kryds for bekræftende svar

2) Inkluderede referencen relevante typer studier?

Overvej om de valgte studier:

- beskæftiger sig med en for vores kontekst relevant problemstilling
- har et relevant forskningsdesign

Sæt kryds for bekræftende svar

Detaljerede spørgsmål

3) Hvilken type forskning er der tale om?

- kvalitativ?
- kvantitativ?
- narrativ?
- aktions?
- teoretisk?
- Randomiserede - og kontrollerede undersøgelser
- Kohorteundersøgelser med forsøgs - og kontrolgruppe
- Enkelt casestudy.
- Casestudies med flere og evt. sammenlignede resultater

Kommentarer:

4) Hvad er fokus for dette forskningsstudie i relation til inklusion og eksklusion?

- socialitet
- etnicitet
- handicap
- urbanitet
- andet

Kommentarer:

5) Hvilke perspektiver er i centrum i dette studie/denne forskning?

Overvej:

- om hver enkelt undersøgelses resultater tydeligt fremgår
- om resultaterne er ens for de enkelte undersøgelser (er der testet for uensartethed?)
- om årsager til eventuelle variationer i resultaterne bliver diskuteret

Ja 1 Nej 1 Ved ikke 1

6) Præsenteres resultaterne klart, og hvad er det væsentligste resultat?

Overvej:

- hvordan udtrykkes effekten af resultaterne (f.eks. odds ratio, relativ risiko)?
- hvor stor er effekten og hvor klinisk relevant er resultatet?
- hvordan vil du formulere resultatet af reviewet i én sætning?

Ja 1 Nej 1 Ved ikke 1

7) Er resultaterne præcise??

Hvis et konfidensinterval blev opgivet:

- overvej om din afgørelse mht. anvendelse af den pågældende behandling ville være den samme ved øverste som ved nederste grænse for dette interval?
- blev en p-værdi opgivet, hvor der ikke forefandtes konfidensintervaller?

Ja 1 Nej 1 Ved ikke 1

8) Kan resultaterne anvendes på din egen population?

Overvej:

- om populationsudsnittet som reviewet dækker afviger fra din population på måder, der vil kunne føre til andre resultater
- om din lokale kontekst afviger meget fra reviewets
- om du kan tilbyde den samme intervention

Ja 1 Nej 1 Ved ikke 1

9) Har reviewets forfattere overvejet alle vigtige resultater?

Overvej resultaterne ud fra:

- individet
- administratorer og professionelle
- pårørende/omsorgspersoner
- samfundet i bredere forstand

Ja 1 Nej 1 Ved ikke 1

10) Bør politik eller praksis ændres som følge af resultaterne?

Overvej:

- om rapporterede fordele er større end tilsvarende ulemper og/eller udgifter.
- hvis der savnes oplysninger herom, kan de så fås på anden vis?

Ja 1 Nej 1 Ved ikke 1